

ऋषिङ्ग गाउँपालिका

स्थानीय राजपत्र

खण्ड: ६

संख्या: ५

मिति: २०८०/०५/३०

ऋषिङ्ग गाउँपालिकको जलस्रोत ऐन, २०८०

भाग-१

ऋषिङ्ग गाउँपालिका, तनहुँ

ऋषिङ्ग गाउँपालिकाको जलस्रोत ऐन, २०८०

प्रमाणीकरण मिति : २०८०।०९।२३

प्रस्तावना: संघीय सरकारबाट स्वीकृत जलस्रोत ऐन, २०४९ को दफा १०क मा प्रदेश तथा स्थानीय तहले जलस्रोतको उपयोग वा विकास गर्न सक्ने प्रावधान एवं स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को ११ (घ) ले दिएको अधिकारको प्रयोग गरी ऋषिङ्ग गाउँपालिका क्षेत्रभित्रको भू-सतहमा वा भूमिगत वा अन्य कुनै अवस्थामा रहेको जलस्रोतको समुचित उपयोग, संरक्षण, व्यवस्थापन, विकास र समुदायमा पर्याप्त सफा स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था गर्न गराउन, त्यस्तो उपयोगबाट हुने वातावरणीय तथा अन्य हानिकारक प्रभावको रोकथाम गर्ने एवं जलस्रोतलाई प्रदूषण मुक्त राख्ने सम्बन्धमा कानुनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले नेपालको संविधानको धारा २२६ को उपधारा १ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ (१) बमोजिम ऋषिङ्ग गाउँपालिकाको १५ अधिवेशनले ऋषिङ्ग गाउँपालिकाको जलस्रोत ऐन, २०८० स्वीकृत गरी लागु गरेको छ ।

परिच्छेद -१

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यस ऐनको नाम "ऋषिङ्ग गाउँपालिका जलस्रोत ऐन, २०८०" रहेको छ।
(२) यो ऐन गाउँसभाबाट पारित भई गाउँपालिकाको स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशित भएको मिति देखि लागु हुनेछ।
- (३) यो ऐन ऋषिङ्ग गाउँपालिका क्षेत्रभित्र मात्र लागु हुनेछ।
२. परिभाषा: विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,
 - (क) "गाउँपालिका" भन्नाले ऋषिङ्ग गाउँपालिका सम्झनुपर्छ।
 - (ख) "गाउँसभा" भन्नाले ऋषिङ्ग गाउँपालिकाको गाउँ सभालाई सम्झनुपर्छ।
 - (ग) "कार्यपालिका" भन्नाले ऋषिङ्ग गाउँपालिका, गाउँकार्यपालिका सम्झनुपर्छ।
 - (घ) "प्रमुख" भन्नाले ऋषिङ्ग गाउँपालिकाको गाउँ प्रमुखलाई सम्झनुपर्छ।
 - (ङ) "उप-प्रमुख" भन्नाले ऋषिङ्ग गाउँपालिकाको उप-प्रमुखलाई सम्झनुपर्छ।
 - (च) "प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत" भन्नाले ऋषिङ्ग गाउँपालिकाको प्रशासकीय प्रमुखको रुपमा काम गर्ने अधिकृतलाई सम्झनुपर्छ।
 - (छ) "वडा समिति" भन्नाले ऋषिङ्ग गाउँपालिकाको वडा समितिलाई सम्झनुपर्छ।
 - (ज) "वडा अध्यक्ष" भन्नाले ऋषिङ्ग गाउँपालिकाको वडा अध्यक्षलाई सम्झनुपर्छ।
 - (झ) "कार्यपालिका सदस्य" भन्नाले ऋषिङ्ग गाउँपालिकाको गाउँ प्रमुख, उपप्रमुख,

वडा अध्यक्ष तथा कार्यपालिका सदस्य समेतलाई जनाउँछ ।

- (ज) "सभा सदस्य" भन्नाले ऋषिङ्ग गाउँपालिका गाउँ सभा सदस्य सम्झनुपर्छ र सो शब्दले गाउँपालिका प्रमुख, उप-प्रमुख, वडा अध्यक्ष तथा कार्यपालिका सदस्य समेतलाई जनाउँछ ।
- (ट) "कर्मचारी" भन्नाले ऋषिङ्ग गाउँपालिकामा तोकिएको कामका लागि तलब सुविधा प्राप्त गर्ने गरी विभिन्न प्रकृति र तहमा नियुक्ति व्यक्तिलाई सम्झनुपर्छ ।
- (ठ) "ऐन" भन्नाले ऋषिङ्ग गाउँपालिका जलस्रोत ऐन, २०८० लाई सम्झनुपर्छ ।
- (ड) "प्रचलित कानून" भन्नाले नेपालको संविधान, प्रतिनिधि सभा, राष्ट्रिय सभा तथा प्रदेश सभा र गाउँ सभाबाट पारित भई लागु भएका ऐन नियमहरूलाई सम्झनुपर्छ ।
- (ढ) "नियम" भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत कार्यपालिकाले बनाएको नियमावली, कार्यविधि, दिग्दर्शन, निर्देशिका, आदेशहरूलाई सम्झनुपर्छ ।
- (ण) "गाउँ जलस्रोत समिति" भन्नाले यस ऐनको दफा २९ बमोजिमको गाउँ जलस्रोत समिति सम्झनुपर्छ ।
- (त) "खानेपानी" भन्नाले घरेलु तथा औद्योगिक उपयोगको लागि आपूर्ति गरिने पानी सम्झनुपर्छ ।
- (थ) "जलस्रोत" भन्नाले भू-सतह वा भूमिगत वा अन्य कुनै अवस्थामा रहेको जलस्रोत वा खानेपानीको स्रोत सम्झनुपर्छ ।
- (द) "संरचना" भन्नाले जलस्रोत वा खानेपानी जम्मा गर्न, नियन्त्रण गर्न, शुद्धिकरण गर्न, सिंचाई गर्न वा वितरण गर्न बनाइएको बाँध, कुलो र जलाशयले चर्चेको क्षेत्र सम्झनुपर्छ र सो शब्दले त्यस्तै उद्देश्यले बनाएको पानी टंकी, पाइप लाइन, निकास धारा वा त्यस्तै प्रकारका अन्य संरचनालाई समेत जनाउँछ ।
- (ध) "सर्वेक्षण" भन्नाले जलस्रोतको उपयोग वा खानेपानी आयोजना सञ्चालनको लागि संरचनाको निर्माण, संरचना निर्माण, संरचना निर्माण गर्दा पर्ने वातावरणीय असर, जलस्रोत उपयोग परिमाण, लाभान्वित क्षेत्र समुदाय संख्या लगायत आर्थिक तथा प्राविधिक तथ्य तथ्याङ्कहरू समेतको विश्लेषण गरी विस्तृत रुपबाट तयार गरिएका अन्वेषण सम्भाव्यता अध्ययन र तत् सम्बन्धी विस्तृत इन्जिनियरिङ्ग डिजाइन समेतको कार्य सम्झनुपर्छ ।
- (न) "परियोजना" भन्नाले अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति वा उपभोक्ता संस्था वा सेवा प्रदायक निकायले सञ्चालन गर्ने जलस्रोत वा खानेपानी परियोजना सम्झनुपर्छ र सो शब्दले संघीय, प्रदेश सरकार वा मातहतका निकाय वा गाउँपालिका वा अन्य सरकारी गैरसरकारी दातृ निकायले उपभोक्ता संस्थालाई हस्तान्तरण गरेको वा

उपभोक्ता संस्था आफैले विकास गरी सञ्चालनमा रहेको जलस्रोत वा खानेपानी परियोजना समेतलाई जनाउँछ ।

- (प) "आपूर्तिकर्ता" भन्नाले यस ऐन बमोजिम उपभोक्तालाई जलस्रोत सम्बन्धी सेवा वा खानेपानी आपूर्ति गर्ने उपभोक्ता संस्था वा अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति वा निकाय सम्झनुपर्छ ।
- (फ) "सेवा" भन्नाले उपभोक्तालाई उपलब्ध गराएको खानेपानी वा जलस्रोत सम्बन्धी वस्तु वा सेवा सम्झनुपर्छ ।
- (ब) "उपभोक्ता संस्था" भन्नाले यस ऐनको दफा ११ बमोजिम गठित उपभोक्ता संस्था सम्झनुपर्छ ।
- (भ) "उपभोक्ता" भन्नाले आपूर्तिकर्ताले उपलब्ध गराएको वस्तु वा सेवा उपभोग गर्ने व्यक्ति वा निकाय वा समुदाय सम्झनुपर्छ ।
- (म) "सेवा शुल्क" भन्नाले वस्तु वा सेवा उपभोग गरे वापत उपभोक्ताले आपूर्तिकर्ता वा सेवा प्रदायक वा उपभोक्ता संस्थालाई बुझाउनु पर्ने निर्धारित शुल्क सम्झनुपर्छ र सो शब्दले विलम्ब शुल्क समेतलाई जनाउँदछ ।
- (य) "मन्त्रालय" भन्नाले जलस्रोत र खानेपानी मन्त्रालय वा सो कामको लागि तोकिएको संघ र प्रदेशको मन्त्रालयलाई सम्झनुपर्छ ।
- (र) "तोकिएको" वा "तोकिए बमोजिम" भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियममा तोकिएका वा तोकिए बमोजिम वा कार्यपालिकाले तोके बमोजिम सम्झनुपर्छ ।

परिच्छेद-२

जलस्रोतको स्वामित्व र उपयोग सम्बन्धी व्यवस्था

३. जलस्रोतको स्वामित्व गाउँपालिका क्षेत्रभित्र भू-सतहमा वा भूमिगत वा अन्य कुनै अवस्थामा रहेको जलस्रोतको स्वामित्व नेपाल सरकारको हुनेछ ।
४. जलस्रोतको व्यवस्थापन र सेवा: (१) आफ्नो क्षेत्रभित्र भू-सतहमा वा भूमिगत वा अन्य कुनै अवस्थामा रहेको जलस्रोतको समुचित व्यवस्थापन र उपयोग नीतिद्वारा गाउँबासीलाई स्वच्छ खानेपानी पुर्याउने तथा सिँचाई लगायत जलस्रोतबाट हुन सक्ने सबै प्रकारका सेवा दिने व्यवस्था गाउँपालिकाले गर्नेछ ।
 - (२) गाउँपालिका स्वयंमले वा नेपाल सरकारबाट अनुमती प्राप्त दातृ निकायको सहयोगमा आयोजना सञ्चालन गर्ने वा उपभोक्ता संस्था गठन गरी गराई हस्तान्तरण गर्ने वा उपभोक्ता संस्थालाई आयोजना सञ्चालनमा सहयोग गर्ने वा नीजि सेवा प्रदायक मार्फत आयोजना सञ्चालन गरी जलस्रोतको समुचित व्यवस्थापनबाट गाउँपालिका क्षेत्रभित्र खानेपानी आपूर्ति र सिँचाई लगायतको व्यवस्था गराइनेछ ।
 - (३) उपदफा (२) बमोजिम सेवा प्रदान गर्दा सेवाका सर्त सुविधा एवं आयोजना सञ्चालन प्रक्रिया तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
५. जलस्रोतको उपयोग: (१) यस ऐन बमोजिम अनुमतिपत्र प्राप्त नगरी कसैले पनि जलस्रोतको उपयोग गर्न पाउने छैन ।
 - (२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि देहाय बमोजिम जलस्रोतको उपयोग गर्न अनुमतिपत्र लिनु पर्ने छैन:-
 - (क) व्यक्तिगत तथा पारिवारिक रुपमा आफ्नो लागि खानेपानी र अन्य घरेलु प्रयोगको लागि उपयोग गर्न,
 - (ख) व्यक्तिगत तथा पारिवारिक रुपमा आफ्नो जग्गामा सिँचाई गर्न,
 - (ग) घरेलु उद्योगका रुपमा पानीघट्ट चलाउन,
 - (घ) जग्गाधनीले आफ्नो जग्गाभित्र मात्र सीमित रहेको जलस्रोत तोकिए बमोजिम उपयोग गर्न ।
 - (३) जलस्रोतको उपयोग गर्ने व्यक्ति वा संगठित संस्थाले अरुलाई मर्का नपर्ने गरी लाभदायक उपयोग गर्नुपर्नेछ ।
६. जलस्रोत उपयोगको प्राथमिकताक्रम: (१) जलस्रोतको उपयोग गर्दा वा गराउँदा वा स्वीकृति दिँदा साधारणतया देहायका प्राथमिकताक्रम अनुसार गराइनेछ:-
 - (क) खानेपानी र घरेलु उपयोग,

- (ख) सिँचाई,
- (ग) पशुपालन तथा मत्स्यपालन जस्ता कृषिजन्य उपयोग,
- (घ) घरेलु उद्योग, औद्योगिक व्यवसाय तथा खानीजन्य उपयोग,
- (ङ) जल यातायात,
- (च) आमोद प्रमोदजन्य उपयोग,
- (छ) अन्य उपयोग ।

(२) जलस्रोतको उपयोग गर्दा कुनै विवाद उत्पन्न भएमा गाउँ जलस्रोत समितिले उपदफा (१) को प्राथमिकताक्रम र दफा ५ को उपदफा (२) बमोजिम जलस्रोतका लाभदायक उपयोग भए नभएको र अन्य आवश्यक जाँचबुझ समेत गरी सोको आधारमा सम्बन्धित जलस्रोतको उपयोग गर्न पाउने नपाउने वा कुन किसिमले उपयोग गर्न पाउने भन्ने कुराको निर्धारण गर्नेछ ।

(३) गाउँ जलस्रोत समितिले उपदफा (२) बमोजिम निर्धारण गरेको कुरा सम्बन्धित सबैलाई मान्य हुनेछ ।

७. गाउँपालिकाले जलस्रोतको उपयोग वा विकास गर्न सक्ने: (१) गाउँपालिका आफैले कुनै जलस्रोतको उपयोग वा विकास गर्नमा यस ऐनले कुनै बाधा पुर्याएको मानिने छैन ।

(२) कसैले यस ऐन बमोजिम उपयोग गरेको जलस्रोत र सोसंग सम्बन्धित जग्गा, भवन, उपकरण तथा संरचना व्यापक सार्वजनिक उपयोगका लागि गाउँपालिकाले लिई आवश्यक विकास तथा विस्तार गरी सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम आफुले लिएको जलस्रोतको उपयोगिता सम्बन्धित जग्गा, भवन, उपकरण वा संरचनाको स्वामित्व उक्त संस्थाको साधारण सभाको निर्णयले हस्तान्तरण हुनेछ ।

(४) व्यवस्थित रुपमा सञ्चालन नभएको, साधारण सभा, आवधिक निर्वाचन लगायत विधानमा तोकिए बमोजिमका कार्यहरू नभएको वा नगरिएको, जोखिममा परेको पुष्टी भएको हकमा गाउँ जलस्रोत समितिको सिफारिसमा गाउँकार्यपालिकाले निर्णय गरे बमोजिम हुनेछ ।

(५) गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र अन्य व्यक्ति, निकाय वा संगठित संस्थाले उपयोग गरिरहेको जलस्रोतलाई निजहरूसंगको समन्वय तथा साझेदारीमा पर्यटन लगायत अन्य व्यवसायलाई प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक कार्ययोजना बनाई लागु गर्न सक्नेछ ।

८. जलस्रोत विकासको परियोजना हस्तान्तरण गर्न सक्ने: (१) गाउँपालिकाले विकास गरेको कुनै जलस्रोत वा खानेपानी सम्बन्धी परियोजनाको निर्माण समाप्त भैसकेपछि

उपभोक्ता संस्थालाई आवश्यक शर्तहरू तोकि हस्तान्तरण गर्न सक्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम हस्तान्तरण गरिएको परियोजना उपरको स्वामित्व सम्बन्धित उपभोक्ता संस्थाको हुनेछ र यस ऐनको अधिनमा रही आफुले अनुमतिपत्र प्राप्त गरे सरह सो परियोजनाको सञ्चालन सम्बन्धित उपभोक्ता संस्थाले गर्नेछ ।
९. **जलस्रोतको उपयोगको लागि करार गर्न सक्ने:** यस ऐनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि गाउँपालिकाले कुनै संगठित संस्था वा व्यक्तिसँग प्रचलित कानूनको अधिनमा रही करार गरेर मात्र सोही करारमा उल्लेखित शर्तहरू बमोजिम कुनै जलस्रोतको विकास, उपयोग र सेवा विस्तार गर्न गराउन सक्नेछ ।
१०. **दातृ संघ, संस्था वा निकायले काम गर्न सक्ने:** (१) विभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी दातृ संघ संस्थाले गाउँपालिकासंगको साझेदारीमा वा गाउँपालिकाको स्वीकृतिमा उपभोक्ता संस्था वा सेवा प्रदायक निकायसंगको साझेदारीमा जलस्रोत उपयोगको लागि आवश्यक अध्ययन अनुसन्धान तथा आयोजना निर्माण सञ्चालन गरी समुदायलाई सेवा पुर्याउन सक्नेछन ।
- (२) वैदेशिक सहयोगद्वारा अध्ययन अनुसन्धान तथा आयोजना निर्माण सञ्चालनमा सहयोग गर्ने, गराउने दातृ संघ संस्थाले गाउँपालिका मार्फत नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिएको हुनुपर्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) अनुसारको अध्ययन अनुसन्धान तथा आयोजना निर्माण पछि गाउँकार्यपालिकाले तोके बमोजिम हस्तान्तरण गर्नु पर्नेछ ।
- (४) दातृ संघ संस्थाले गर्ने सहयोग गाउँपालिकाको प्राथमिकताको क्षेत्र हुनु पर्नेछ ।
- (५) दातृ संघ संस्थासंगको सहकार्य सम्बन्धी अन्य कुरा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-३

उपभोक्ता संस्था गठन, दर्ता तथा सञ्चालन सम्बन्धी व्यवस्था

११. उपभोक्ता संस्थाको गठन: (१) सामुहिक लाभका लागि संस्थागत रूपमा जलस्रोतको उपयोग गर्न चाहने व्यक्तिहरूले तोकिए बमोजिम खानेपानी वा जलस्रोत उपभोक्ता संस्था गठन गर्न सक्नेछन् ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम गठन गरिएको खानेपानी वा जलस्रोत उपभोक्ता संस्थालाई गाउँपालिकामा वडा जलस्रोत समितिको सिफारिस बमोजिम दर्ता गराउनु पर्नेछ ।
- (३) दर्ता भएका खानेपानी वा जलस्रोत उपभोक्ता संस्थाहरूको सञ्चालन व्यवस्थापन दर्ता हुँदा गाउँपालिकाबाट स्वीकृत विधान र अन्तर्गत बनेका नियम विनियममा उल्लेख भए अनुसार हुनेछ ।
- (४) खानेपानी वा जलस्रोत उपभोक्ता संस्थाहरूले सञ्चालन व्यवस्थापनका क्रममा विधानमा थप घट वा सुधार गर्नुपर्ने भएमा यस ऐन विपरीत नहुने गरी साधारण सभाको दुई तिहाई सदस्यले पारित गरी गाउँपालिकाबाट स्वीकृति भए पश्चात मात्र लागु हुनेछ ।
- (५) उपभोक्ता संस्थाको स्वीकृत विधान बमोजिम समयमा नै साधारण सभा गर्नुपर्नेछ । विधानको प्रावधान बमोजिम समयमा साधारण सभा नगरी सञ्चालनमा रहेका उपभोक्ता संस्थाको हकमा गाउँपालिकाको तर्फबाट सूचना प्रकाशित भएको मितिले ३५ दिनभित्र यस ऐनको दफा ४० बमोजिम लेखापरिक्षण सहित साधारण सभा गरी दफा १२ बमोजिम गाउँपालिकामा दर्ता नियमित गर्नु पर्नेछ ।
- (६) उपदफा (५) बमोजिम तोकिएको समयभित्र दर्ता नियमित नगर्ने उपभोक्ता संस्थालाई वडा जलस्रोत समितिको सिफारिस बमोजिम गाउँकार्यपालिकाबाट भड्ग गरिनेछ । संस्था भड्ग भएको अवस्थामा उपभोक्ता संस्थाको सम्पूर्ण जिम्मेवारी दफा ३३ बमोजिम गठित वडा जलस्रोत समितिले लिनेछ । संस्थाको कार्य सञ्चालन विधि र प्रक्रिया वडा जलस्रोत समितिले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ । संस्था भड्ग भएको अवस्थामा ३ महिनाभित्र साधारण सभा गराई कार्य हस्तान्तरण गराउनु पर्नेछ ।
- (७) उपदफा (६) बमोजिम उपभोक्ता संस्था भड्ग भएको अवस्थामा समितिको आर्थिक कारोवार वडा जलस्रोत समितिको निर्णय र गाउँ जलस्रोत समितिको निर्णय अनुसार कार्यपालिकाको बैठकको निर्णयबाट वडा जलस्रोत समितिलाई जिम्मेवारी दिन सक्नेछ ।
१२. उपभोक्ता संस्थाको दर्ता नियमित गर्नुपर्ने: (१) यस ऐन जारी हुनुपूर्व उपभोक्ता संस्था वा सेवा प्रदायक गठन भई तोकिएका निकायमा दर्ता भएर सञ्चालनमा रहेका उपभोक्ता संस्था यसै ऐन अनुसार भएको मानिनेछ ।
- (२) उपदफा (१) अनुसारका उपभोक्ता संस्था यस ऐन जारी भएको मितिले ३५ दिनभित्र

गाउँपालिकामा दर्ता नियमित गर्नु पर्नेछ ।

- १३. उपभोक्ता संस्था समन्वय समितिको गठन:** (१) गाउँपालिकामा दर्ता भएका उद्देश्य मिल्ने सार्वजनिक खानेपानी वा जलस्रोत उपभोक्ता संस्थाहरूले खानेपानी वा जलस्रोतको संरक्षण, सम्वर्द्धन, विकास एवं सेवा वितरण र विस्तारमा सरलीकरण प्रविधि तथा अनुभवको आदान प्रदान, एक अर्कामा सहयोग र गाउँपालिकाको जलस्रोत नीति निर्माण तथा कार्यान्वयनमा सहयोग गर्न गराउन ऋषिङ्ग गाउँपालिकाको जलस्रोत उपभोक्ता संस्था समन्वय समितिको गठन गर्न सकिनेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिको सदस्य गाउँपालिका भित्रका उद्देश्य मिल्ने सार्वजनिक उपभोक्ता संस्था हुनेछन् ।
- (३) उपभोक्ता संस्था समन्वय समितिको कार्यसमितिमा गाउँ प्रमुखको संरक्षकत्वमा तोकिए बमोजिमका पदाधिकारी हुनेछन् ।
- (४) उपभोक्ता संस्था समन्वय समितिको उद्देश्य, काम, कर्तव्य र अधिकार गाउँपालिकाले स्वीकृत गरे बमोजिम हुनेछ ।
- (५) उपभोक्ता संस्था समन्वय समितिले गाउँपालिकाको समन्वयमा विभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी निकायको सहयोगमा घोषित उद्देश्य पूर्तिको लागि आवश्यक कार्यहरू गर्न सक्नेछ ।
- (६) गाउँपालिकाले उपभोक्ता संस्था समन्वय समितिको क्षमता विकास गरी गराई उक्त समिति मार्फत गाउँपालिका क्षेत्रभित्रको खानेपानी वा जलस्रोतको खोज, अनुसन्धान, संरक्षण, सम्वर्द्धन, विकास एवं सेवा वितरण र विस्तारमा सरलीकरण प्रविधि तथा अनुभवको आदान प्रदान, एक अर्कामा सहयोग र गाउँपालिकाको जलस्रोत नीति निर्माण लगायतका कार्य गराउन सक्नेछ ।
- (७) उपभोक्ता संस्था समन्वय समिति सम्बन्धी अन्य कुरा तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
- १४. जलस्रोत उपभोक्ता संस्था संगठित संस्था हुने:** (१) जलस्रोत उपभोक्ता संस्था अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला संगठित संस्था हुनेछ ।
- (२) उपभोक्ता संस्थाको सवै काम कारवाहीका निमित्त आफ्नो छुट्टै छाप हुनेछ ।
- (३) उपभोक्ता संस्थाले व्यक्ति सरह चल अचल सम्पत्ती प्राप्त गर्न, उपभोग गर्न, वेचविखन गर्न वा अन्य किसिमले व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।
- (४) उपभोक्ता संस्थाले व्यक्ति सरह नालिस उजुर गर्न र उपभोक्ता संस्था उपर पनि सोही नामबाट नालिस उजुर लाग्न सक्नेछ ।
- (५) उपभोक्ता संस्था गाउँपालिकाको नीति नियम, निर्णय र स्वीकृत विधानको अधिनमा रही उपभोक्ता सदस्य प्रति जवाफदेही हुनेछ ।

- १५. नवीकरण गर्नु पर्ने:** (१) यस ऐन को दफा ११ र १२ अनुसारका उपभोक्ता संस्था र दफा १३ अनुसारका उपभोक्ता संस्था समन्वय समिति प्रत्येक आर्थिक वर्षमा नवीकरण गर्नुपर्नेछ ।
- (२) नवीकरण गर्न गराउन आर्थिक वर्ष सम्पन्न भएको ३ महिनाभित्र तोकिए बमोजिमका काजगात, गाउँसभाबाट निर्धारण भए अनुसारको बुझाउनु पर्ने शुल्क बुझाएको प्रमाण सहित तोकिए बमोजिमको ढाँचामा निवेदन दिनु पर्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिमको म्यादभित्र वा म्याद भुक्तान भएपछि तोकिएको शुल्कमा तीन महिना भित्र पच्चिस प्रतिशत तथा त्यस पछिको ३ महिना भित्र पचास प्रतिशत र त्यसपछि आषाढ मसान्त सम्म १०० प्रतिशत थप शुल्क तिरी नवीकरण गर्न आएमा गाउँपालिकाले नवीकरण गरि दिन सक्नेछ ।
- (४) दोस्रो आर्थिक वर्ष समाप्त भएको तीन महिना सम्म पनि नवीकरण नगरिएमा गाउँ जलस्रोत समितिको निर्णयमा उपभोक्ता संस्था, सेवा प्रदायक तथा उपभोक्ता संस्था समन्वय समिति विघटन गर्न सकिनेछ ।
- (५) उपदफा (४) अनुसार विघटन भएमा नीजि भए निजको आयोजना वा सेवा बन्द गराइनेछ भने सार्वजनिक उपभोक्ता संस्था वा निकाय भए सोको सबै सम्पत्ति गाउँपालिकाको कायम गरी आश्यकता अनुसार आयोजना वा सेवा उपयोग वा सञ्चालन बन्द गराइनेछ ।
- १६. कारोवार, व्यवसाय, उद्योग वा परियोजना सञ्चालन गर्न सक्ने:** (१) गाउँपालिकामा दर्ता तथा दर्ता नियमित भएका उपभोक्ता संस्थाले वा अनुमतिपत्र प्राप्त निकायले आफ्नो उद्देश्य प्राप्तिका लागि यस ऐन तथा अन्तर्गत बनेका नियमावली र स्वीकृत विधानको अधिनमा रही आवश्यक कारोवार, व्यवसाय, उद्योग वा परियोजना सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।
- (२) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि उपभोक्ता संस्थाले उपदफा (१) बमोजिम कारोवार, व्यवसाय, उद्योग वा परियोजना सञ्चालन गर्न छुट्टै संस्था दर्ता गर्नु पर्ने छैन । तर त्यस्तो कारोवार, व्यवसाय, उद्योग वा परियोजना सञ्चालन गर्न प्रचलित कानून बमोजिम अनुमति, स्वीकृति वा इजाजतपत्र लिनु पर्ने रहेछ भने सो बमोजिम अनुमति, स्वीकृति वा इजाजतपत्र लिएर कारोवार, व्यवसाय, उद्योग वा परियोजना सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिम उपभोक्ता संस्थाले प्रचलित कानून बमोजिम अधिकार पाएमा सोको तीन महिना भित्र गाउँपालिकालाई लिखित जानकारी दिनु पर्नेछ ।
- (४) गाउँपालिकाको स्वीकृतिमा दुई वा दुई भन्दा बढी उपभोक्ता संस्था वा सेवा प्रदायकले साझेदारीमा आफ्नो उत्पादन वा सेवाको बजारीकरणको लागि यस ऐनको अधिनमा रही

आवश्यक कारोवार, व्यवसाय, उद्योग वा परियोजना सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।

- (५) उपदफा (४) बमोजिमको कारोवार, व्यवसाय, उद्योग वा परियोजना सञ्चालन गर्ने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१७. ऋण वा अनुदान लिन सक्ने: (१) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र जलस्रोतको विकास तथा खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्न उपभोक्ता संस्था, सेवा प्रदायक संस्था वा उपभोक्ता संस्था समन्वय समितिले स्वदेशी दातृ निकाय, बैंक वा वित्तीय संस्था वा अन्य निकायबाट ऋण वा अनुदान लिन वा त्यस्तो निकायसँग साझेदारीमा काम गर्न सक्नेछन् ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम विदेशी दातृ निकाय, बैंक वा वित्तीय संस्था वा अन्य निकायबाट ऋण वा अनुदान लिन वा त्यस्तो निकायसँग साझेदारीमा काम गर्दा संघीय कानून बमोजिम स्वीकृती लिनु पर्नेछ ।

- (३) उपदफा (२) बमोजिम विदेशी दातृ निकाय, बैंक वा वित्तीय संस्था वा अन्य निकायबाट ऋण वा अनुदान लिन स्वीकृतीको लागि तोकिए बमोजिमको विवरणहरु सहित गाउँपालिका समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।

- (४) उपदफा (३) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा गाउँपालिकाले आवश्यक छानविन गरी गाउँ जलस्रोत समितिमा प्रस्ताव पेश गर्नुपर्नेछ ।

- (५) उपदफा (४) बमोजिमको प्रस्ताव गाउँ जलस्रोत समितिले उपयुक्त देखेमा स्वीकृतीको लागि गाउँ कार्यपालिकाबाट निर्णय गरी सम्बन्धित मन्त्रालयमा सिफारिस गरि पठाउनेछ ।

१८. छुट, सुविधा र सहुलियत: (१) उपभोक्ता संस्था, सेवा प्रदायक तथा उपभोक्ता संस्था समन्वय समितिलाई प्राप्त हुने छुट, सुविधा र सहुलियत संघीय तथा प्रदेश कानूनमा व्यवस्था भएकोमा नघट्ने गरी हुनेछ ।

- (२) उपदफा (१) मा उल्लेखित छुट, सुविधा र सहुलियत वाहेक गाउँपालिकाले दिने अन्य छुट, सुविधा र सहुलियत गाउँसभाले निर्णय गरे बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-४

अनुमतिपत्र तथा नियमन सम्बन्धी व्यवस्था

१९. अनुमतिपत्रको व्यवस्था: (१) जलस्रोतको सर्वेक्षण वा उपयोग गर्न चाहने व्यक्ति वा संगठित संस्थाले सम्बन्धित विषयको आर्थिक, प्राविधिक र वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तथा तोकिए बमोजिमका विवरणहरु खुलाई गाउँपालिका समक्ष अनुमतिपत्रको लागि दरखास्त दिनुपर्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम परेको दरखास्तमा गाउँपालिकाले आवश्यक जाँचबुझ गरी गराई गाउँ जलस्रोत समितिको निर्णयमा दरखास्त परेको मितिले जलस्रोत सर्वेक्षणको अनुमतिपत्रको

हकमा बढीमा तीस दिनभित्र खानेपानी आयोजना सञ्चालनको अनुमतिपत्रको हकमा बढीमा पैतालिस दिनभित्र र अन्य जलस्रोत उपयोगको अनुमतिपत्रका हकमा बढीमा नव्वे दिनभित्र तोकिए बमोजिमका ढाँचामा आवश्यक सर्तहरू तोकी दफा ६ को उपदफा (१) मा उल्लेखित प्राथमिकताक्रमअनुसार अनुमतिपत्र दिन सक्नेछ ।

- (३) दफा ५ को उपदफा (२) बमोजिम हुनेमा बाहेक यो ऐन प्रारम्भ हुनुभन्दा अगावैदेखि जलस्रोतको उपयोग गरिरहेको व्यक्ति वा संगठित संस्थाले पनि तोकिएको विवरण सहित यो ऐन प्रारम्भ भएको मितिले पैंतिस दिनभित्र गाउँपालिका समक्ष दर्ता नियमित (अनुमतिपत्र) को लागि दरखास्त दिनु पर्नेछ ।
- (४) उपदफा (३) बमोजिम परेको दरखास्तमा गाउँपालिकाले आवश्यक जाँचबुझ गरी गाउँ जलस्रोत समितिको निर्णयमा दरखास्त परेको मितिले साठी दिनभित्र दर्ता नियमित (अनुमतिपत्र) दिनेछ ।
- (५) अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति वा निकायले जलस्रोतको उपयोग वापत गाउँपालिकालाई तोकिए बमोजिमका दस्तुर वा वार्षिक शुल्क बुझाउनु पर्नेछ ।

२०. अनुमतिपत्र नविकरण गर्ने: (१) यस ऐन बमोजिम जलस्रोतको सर्वेक्षण वा उपयोगको लागि दिइएको अनुमतिपत्रमा उल्लेखित अवधि समाप्त हुनु अगावै अर्को अवधिको लागि अनुमतिको नविकरण गर्नु पर्नेछ ।

(२) जलस्रोतको सर्वेक्षण वा उपयोगको लागि दिइएको अनुमतिपत्रको नविकरण गराउँदा तोकिए बमोजिम नविकरण दस्तुर लाग्नेछ ।

(३) अनुमति नविकरण सम्बन्धमा थप व्यहोरा दफा १५ को उपदफा (२), (३), (४) र (५) अनुसार हुनेछ ।

२१. अनुमतिपत्र खारेज गर्न सकिने: (१) अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति वा संस्थाले यो ऐन र अन्तरगतका नियम विपरित कुनै काम गरेमा गाउँ जलस्रोत समितिको सिफारिसमा गाउँपालिकाले अवधि तोकिए त्यस्तो काममा आवश्यक सुधार गर्न आदेश दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको अवधिभित्र अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति वा संस्थाले आवश्यक सुधार नगरेमा त्यस्तो व्यक्ति वा निकाय वा संस्थाले पाएको अनुमतिपत्र गाउँ कार्यपालिकाको निर्णय अनुसार खारेज गरिनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम अनुमतिपत्र खारेज गर्नु अघि सम्बन्धित अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति वा निकाय वा संस्थालाई आफ्नो सफाई पेश गर्ने मनासिव मौका दिनु पर्नेछ ।

२२. सेवा उपभोगका सर्तहरू तोक्न र सेवा शुल्क असुल उपर गर्न पाउने: (१) अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति वा संस्था वा निकायले आफुले विकास गरेको जलस्रोतको उपयोगको सेवामा समानता हुने गरी वडा जलस्रोत समिति र गाउँ जलस्रोत समितिले गरेका सिफारिसका

आधारमा गाउँसभाले तोके बमोजिम त्यस्तो सेवा वापत शुल्क असुल उपर गर्न सक्नेछ ।

- (२) संघ, प्रदेश र गाउँपालिकाले विकास गरेको जलस्रोतको उपयोगको सेवा अन्य कसैलाई उपलब्ध गराए वापतको तोकिए बमोजिमको सेवा शुल्क असुल उपर गर्न सक्नेछ ।
- (३) सेवा उपभोग गरे वापत वुझाउनु पर्ने शुल्क नबुझाउने वा त्यस्तो सेवा अनाधिकार रूपले उपयोग गर्ने वा सेवा दुरुपयोग गर्ने वा शर्त विपरीत सेवा उपभोग गर्नेको हकमा सेवा प्रदायकले त्यस्तो सेवा बन्द गर्न सक्नेछ ।

२३. अरुका घर जग्गामा प्रवेश गर्न सक्ने: (१) गाउँपालिकाले वा अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति वा निकाय वा संस्थाले जलस्रोतको सर्वेक्षण वा उपयोगको सिलसिलामा कसैको घर जग्गामा प्रवेश गर्नु परेमा गाउँपालिका वा अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले खटाएको कर्मचारीले सम्बन्धित व्यक्तिलाई पूर्व सूचना दिएर मात्र त्यस्तो घर जग्गामा प्रवेश गर्न सक्नेछ ।

- (२) त्यसरी प्रवेश गर्दा हानी नोक्सानी हुन गएमा गाउँपालिका वा अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति वा निकाय वा संस्थाले तोकिए बमोजिम क्षतिपूर्ति दिनेछ ।
- (३) कुनै घर जग्गामा जलस्रोतका अनधिकृत उपयोग वा दुरुपयोग गरी रहेका शंका हुने मनासिव माफिकको कारण भएमा सो कुराको जाँचवुझ गर्न वा कुनै दुर्घटनाबाट बचाउन पूर्व सूचना विना पनि त्यस्तो कर्मचारीले सम्बन्धित घर जग्गामा प्रवेश गर्न सक्नेछ ।

२४. अरुको घर जग्गाको उपयोग वा प्राप्ति: (१) जलस्रोतको उपयोगका लागि देहायको कुनै काम गर्न अरु कसैको घर जग्गा उपयोग गर्न वा प्राप्त गर्न आवश्यक परेमा अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति वा निकाय वा संस्थाले गाउँपालिका समक्ष तोकिए बमोजिम निवेदन दिन सक्नेछ:-

- (क) बाँध वा तटवन्ध बाँध्न,
- (ख) नहर, कुलो वा सुरुङ्ग खन्न,
- (ग) जमिनमाथि वा मुनि पानीको ट्याङ्की बनाउन वा पाइप लाइन बिच्छ्याउन,
- (घ) पोखरी बनाउन वा जल वितरण केन्द्र स्थापना गर्न,
- (ङ) जलस्रोतको विकाससंग सम्बन्धित अन्य आवश्यक निर्माण कार्य गर्न ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिमको निवेदन प्राप्त भएमा गाउँपालिकाले सो सम्बन्धमा आवश्यक जाँचवुझ गरी प्रचलित कानून बमोजिम संगठित संस्थालाई जग्गा प्राप्त गराई दिए सरह अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति वा निकाय वा संस्थालाई त्यस्तो घर जग्गा प्राप्त गराइदिन सक्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि अरु कसैको घर जग्गा उपयोग गर्न वा प्राप्त गर्न संघीय तथा प्रदेश कानूनमा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ ।
- (४) गाउँपालिका वा अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति वा निकाय वा संस्थाले खानेपानी वा जलस्रोतको विकास वा उपयोग सम्बन्धी कुनै निर्माण कार्य गरेकोमा त्यस्तो निर्माण कार्य भएको ठाउँ

वा सो ठाउँको वरिपरि तोकिएको दुरीमा पर्ने घर जग्गा अरु कसैले कुनै खास कामका निमित्त प्रयोग गर्न नपाउने गरी गाउँपालिकाले निषेध गर्न सक्नेछ ।

- (५) उपदफा (४) बमोजिम निषेध गरिएको कारणबाट सम्बन्धित व्यक्तिलाई परेको वा पर्न सक्ने हानी नोक्सानी वापत गाउँपालिका स्वयमले वा अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति वा निकाय वा संस्थाबाट तोकिए बमोजिम क्षतिपूर्ति भराई दिनु पर्नेछ ।

२५. जलस्रोतको उपयोगसंग सम्बन्धित संरचनाको सुरक्षा: (१) खानेपानी वा जलस्रोतको उपयोग संग सम्बन्धित कुनै स्थान वा वस्तु वा संरचनाको सुरक्षाको लागि अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति वा निकाय वा संस्थाले अनुरोध गरेमा वा सुरक्षा गर्न आवश्यक ठानेमा गाउँपालिकाले आवश्यक प्रबन्ध गर्न गराउन सक्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति वा निकाय वा संस्थाको अनुरोधमा सुरक्षा प्रबन्ध गरिएकोमा त्यसको लागि लामे खर्च सम्बन्धित पक्षलाई व्यहोर्न लगाउन सकिनेछ ।

२६. जलस्रोतको गुणस्तर तोक्ने: (१) गाउँपालिकाले संघ वा प्रदेश सरकारको मापदण्ड बमोजिम जलस्रोतको विभिन्न उपयोगको सम्बन्धमा आवश्यक गुणस्तर तोक्न सक्नेछ ।
(२) जलस्रोतको उपयोग गर्दा उपभोक्ता संस्था तथा सेवा प्रदायकले उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको गुणस्तर कायम हुने गरी सेवा तथा व्यवसाय सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।

२७. जलस्रोतलाई प्रदूषित गर्न नहुने: (१) नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी तोकेको जलस्रोतको प्रदूषण सहनसीमा गाउँपालिकाको पनि हुनेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको जलस्रोतको प्रदूषण सहनसीमा नाच्ने गरी कसैले पनि कुनै किसिमका फोहोरमैला, औद्योगिक निकास, विष, रसायनिक वा विषालु पदार्थ हाली वा प्रयोग गरी जलस्रोतलाई प्रदूषित गर्न हुदैन ।

- (३) कुनै जलस्रोत प्रदूषित भए नभएको वा कुनै जलस्रोत उपयोगको सम्बन्धमा दफा २६ को उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको गुणस्तर भए नभएको सम्बन्धमा गाउँपालिकाले आवश्यकता अनुसार परीक्षण गर्न गराउन सक्नेछ ।

२८. वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर पार्न नहुने: जलस्रोतको उपयोग गर्दा भू-क्षय, बाढी, पहिरो लगायतका यस्तै अन्य कारणबाट वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर नपर्ने गरी गर्नु पर्नेछ अन्यथा दण्डनीय हुनेछ ।

परिच्छेद-५

गाउँ जलस्रोत समिति सम्बन्धी व्यवस्था

२९. गाउँ जलस्रोत समितिको गठन: गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेको जलस्रोत उपयोगको

लागि आवश्यक अध्ययन अनुसन्धान एवं जलस्रोत उपयोगको लागि अनुमति प्रदान गर्ने, उपभोक्ता संस्था दर्ता सञ्चालन व्यवस्थापन, नियमन तथा तोकिए बमोजिम नगरेमा अनुमतिपत्र खारेज गर्ने प्रयोजनको लागि देहाय बमोजिमको गाउँ जलस्रोत समिति रहनेछ ।

(क) गाउँ प्रमुख

संयोजक

(ख) उपप्रमुख

सदस्य

(ग) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

सदस्य

(घ) गाउँकार्यपालिकाले तोकेको आफु मध्ये विषयगत समितिका संयोजक एक जना

सदस्य

(ङ) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले तोकेको कर्मचारी

सदस्य सचिव

३०. गाउँ जलस्रोत समितिको बैठक र कार्य प्रकृया: (१) समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।

(२) आवश्यकता अनुसार समितिको बैठकमा सम्बन्धित सरोकारवाला वा विज्ञलाई आमन्त्रण गरी राय परामर्श लिन सकिनेछ ।

(३) समितिको बैठक भत्ता तथा सुविधा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

(४) गाउँ जलस्रोत समितिको सञ्चालन व्यवस्थापन एवं बैठक सम्बन्धी कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

३१. गाउँ जलस्रोत समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार: गाउँ जलस्रोत समितिको काम कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:-

(क) जलस्रोतको उपयोग र सर्वेक्षण सम्बन्धमा इजाजत पत्र प्रदान गर्न सिफारिस गर्ने,

(ख) जलस्रोतको उपयोग सम्बन्धमा समसामयिक अध्ययन, अनुसन्धान तथा आवश्यक सुझाव संकलन गरी राय सहित कार्यपालिका समक्ष पेश गर्ने,

(ग) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र खानेपानी वा जलस्रोत उपभोक्ता संस्था दर्ता, सञ्चालन, व्यवस्थापन, क्षमता विकास र नियमन योजना तयार गरी गराई लागु गर्ने,

(घ) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र जलस्रोत आपूर्ति, उपयोग, विवाद तथा उजुरी उपर छानविन, स्थलगत निरीक्षण लगायतका कार्य गरी निर्णय दिने तथा सोको प्रतिवेदन कार्यपालिकामा र कार्यपालिका मार्फत गाउँसभामा पेश गर्ने,

- (ड) उपभोक्ता संस्था तथा सेवा प्रदायकको क्षमता, सीप र दक्षता अभिवृद्धिका लागि आवश्यक आर्थिक भौतिक एवं प्राविधिक अनुदान तथा स्रोतको खोजी गरी उपलब्ध गराउने,
- (च) उपभोक्ता संस्था तथा सेवा प्रदायकको क्षमता विकास र समुदायको आय आर्जन हुन सक्ने कार्यक्रमको लागि सहजीकरण गर्ने,
- (छ) जलस्रोत उपयोग सम्बन्धमा कुनै प्रश्न उठेमा वा परम्परा देखि जलस्रोत उपयोग गरेकोमा अन्यथा भएको देखिएमा आवश्यक जाँचवुझ गर्ने गराउने तथा कानून बमोजिम निर्णय दिने,
- (ज) अनुगमन तथा जाँच गर्दा वा गराउँदा तोकिएको सर्त बमोजिम जलस्रोतको उपयोग नभएको वा नगरेको देखिएमा त्यस कार्यमा संलग्न व्यक्ति उपर प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही गर्न कार्यपालिका र सम्बन्धित निकायमा सिफारिस गर्ने,
- (झ) सार्वजनिक उपभोक्ता संस्था समन्वय समिति गठन तथा सञ्चालन व्यवस्थापनमा आवश्यक सहयोग पुर्याउने,
- (ञ) दर्ता नभई सञ्चालनमा रहेका तथा अवैध उपभोक्ता संस्था वा सेवा प्रदायकलाई नियन्त्रण र दर्ता भई सञ्चालनमा रहेका उपभोक्ता संस्था वा सेवा प्रदायकहरुले तोकिएको सर्त अनुरूप कार्य गरे नगरेको अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाउने,
- (ट) उपभोक्ता संस्था वा सेवा प्रदायकलाई आवश्यक निर्देशन दिने, जागरुक र सचेत गराउने, गुणस्तर कायम राख्न सूचक निर्धारण गर्ने र प्रगति मूल्यांकन गर्ने तथा सेवाका आधारमा आवश्यक प्रोत्साहन, नसिहत र दण्ड गर्ने सूचकहरु बनाई लागु गर्ने,
- (ठ) उपभोक्ता संस्था वा सेवा प्रदायकले उपलब्ध गराएको सेवा सुविधाको गुणस्तर कायम गराउने तथा सो वापतको सेवा शुल्क निर्धारणको स्वीकृति दिने,
- (ड) गाउँपालिकामा दर्ता भएका सार्वजनिक उपभोक्ता संस्था वा निकायले आयोजना सञ्चालन गर्दाको लागि कर्मचारी नियुक्ति, पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरुको सेवा सुविधा सम्बन्धी मापदण्ड स्वीकृत गर्ने र कार्यान्वयन गराउने,
- (ढ) सेवाग्राही तथा कर्मचारीको गुनासो सुन्ने तथा सम्बोधन गर्ने गराउने,
- (ण) तोकिए बमोजिमका अन्य कार्य गर्ने ।

३२. वडा स्तरीय जलस्रोत समिति: (१) वडाभित्र रहेको जलस्रोत उपयोगको लागि आवश्यक अध्ययन अनुसन्धान एवं जलस्रोत उपयोगको अनुमतिका लागि सिफारिस गर्ने र अन्य नियमन तथा तोकिए बमोजिम नगरेमा अनुमति पत्र खारेजीका लागि सिफारिस गर्ने प्रयोजनार्थ देहाय बमोजिमको वडा जलस्रोत समिति रहनेछ ।

- (क) वडा अध्यक्ष
संयोजक
- (ख) वडाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू र वडामा स्थायी ठेगाना भएको निर्वाचित कार्यपालिका
सदस्य एक जना
सदस्य
- (ग) वडा समितिले मनोनयन गरेको खानेपानी समितिहरू वा उपभोक्ताहरू वा वडामा सामाजिक क्षेत्रमा क्रियाशिल प्रतिष्ठित व्यक्तिहरू मध्ये दुई जना
सदस्य
- (घ) वडा सचिव
सदस्य सचिव
- (२) यस समितिको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार गाउँ कार्यपालिकाको बैठकको निर्णय अनुसार हुनेछ ।

परिच्छेद-६

निरीक्षण तथा अनुगमन एवं दण्ड सजाय र पुनरावेदन सम्बन्धी व्यवस्था

३३. निरीक्षण तथा अभिलेख जाँच गर्ने: (१) गाउँ जलस्रोत समिति र वडा जलस्रोत समितिले जुनसुकै वखत उपभोक्ता संस्था, सेवा प्रदायक निकायले सञ्चालन गरेको आयोजना, उत्पादन तथा सेवाको निरीक्षण अनुगमन गरी आवश्यक निर्देशन दिन सक्नेछ ।
- (२) गाउँ जलस्रोत समिति र वडा जलस्रोत समितिले अनुगमनका क्रममा सार्वजनिक उपभोक्ता संस्था तथा सेवा प्रदायकको हिसाव जाँच गर्न र गराउन सक्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिम निरीक्षण वा हिसाव जाँच गर्दा यस ऐन र अन्तर्गत बनेको नियमावली, निर्देशिका, मापदण्ड वा कार्यविधि र सम्बन्धित संस्थाको विधान बमोजिम नभएको पाइएमा दिइएको निर्देशनको पालना गर्नु सम्बन्धितको कर्तव्य हुनेछ ।
- (४) दफा ११ बमोजिम गठित उपभोक्ता संस्थामा कार्यरत कर्मचारीहरूको सेवा प्रवाहको सम्बन्धमा लाभग्राहीको तर्फबाट गुनासो सुन्ने र निजहरूको काम सन्तोषजनक नभएको आवश्यक कानूनी कारवाहीको लागि लेखी पठाउन सकिनेछ ।
३४. छानविन गर्न सक्ने: (१) कुनै उपभोक्ता संस्था वा सेवा प्रदायकको सेवा तथा कार्य प्रक्रिया सन्तोषजनक नभएको, सदस्य वा सेवाग्राहीको हित विपरीत काम भएको वा उद्देश्य विपरीत कार्य गरेको भनी सदस्य वा सेवाग्राहीले छानविनको लागि निवेदन दिएमा वा गाउँपालिकालाई यस ऐन विपरीत काम भएको छ भन्ने कुनै जानकारी प्राप्त भएमा गाउँ जलस्रोत समिति वा वडा जलस्रोत समितिले छानविन गर्न गराउन सक्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम छानविन गर्दा माग गरेको विवरण वा कागजात उपलब्ध गराई सहयोग गर्नु सम्बन्धितको कर्तव्य हुनेछ ।
- (३) छानविन गर्दा कुनै कसुर भेटिएमा तोकिए बमोजिम जरिवाना, विगो, हर्जना सहित प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही गर्न गाउँकार्यपालिका समक्ष सिफारिस गर्नु पर्नेछ ।
- ३५. दण्ड सजाय सम्बन्धी व्यवस्था:** (१) कसैले यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियम उल्लंघन गरेमा निजलाई गाउँपालिकाले विगो तथा सो बराबरको हर्जना वा पाँच हजार रुपैया सम्म वा दुवै जरिवाना गर्न सक्नेछ र त्यस्तो कसुरबाट कसैको हानी नोक्सानी भएको रहेछ भने निजबाट त्यस्तो हानी नोक्सानी वापतको क्षतिपूर्ति समेत भराई दिन सक्नेछ ।
- (२) कसैले यस ऐन बमोजिम अनुमतिपत्र लिनु पर्नेमा सो नलिई वा अनुमतिपत्रमा उल्लेख भएका सर्तहरू पालन नगरी जलस्रोतको उपयोग गरेमा निजलाई गाउँपालिकाले विगो तथा सो बराबरको हर्जना वा पाँच हजार रुपैयासम्म वा दुवै जरिवाना गरेर त्यस्तो काम बन्द गराउन सक्नेछ ।
- (३) यस ऐन बमोजिम विकास गरिएको जलस्रोत वा त्यस्तो जलस्रोतबाट उत्पन्न सेवा कसैले चोरी गरेमा वा दुरुपयोग गरेमा वा अनाधिकृत प्रयोग गरेमा गाउँपालिकाले निजबाट विगो असुल गरी निजलाई विगो बमोजिम जरिवाना गर्न सक्नेछ ।
- (४) कसैले वदनियतका साथ कुनै खानेपानीको मुहान, बाँध, नहर वा जलस्रोतको उपयोगसँग सम्बन्धित कुनै संरचना वा त्यस्तो संरचनामा असर पार्ने अन्य कुनै संरचना भत्काएमा, बिगारेमा वा कुनै किसिमले हानी नोक्सानी पुर्याएमा वा त्यस्तो कुनै काम कुराको लागि दुरुत्साहन दिएमा वा त्यस्तो काम गर्ने उद्योग गरेमा निजबाट हानी नोक्सानीको विगो असुल गरी निजलाई विगो बमोजिम जरिवाना गरी प्रचलित संघीय कानून तथा प्रदेश कानून अनुसार सजाय हुनेछ ।

परिच्छेद-७

विविध

- ३६. नियम बनाउने अधिकार:** (१) यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न गराउन गाउँ कार्यपालिकाले आवश्यक व्यवस्था सहितको नियमावली, कार्यविधि, निर्देशिका र मापदण्ड स्वीकृत गरि लागु गर्नेछ ।
- (२) नियम बनाउदा उपदफा (१) ले दिएको अधिकारको सर्वमान्यतामा कुनै प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने गरी गाउँ कार्यपालिकाले खास गरी देहायका विषयमा नियमहरू बनाउन सक्नेछ:-
- (क) खानेपानी, सिंचाई, जलयातायात, औद्योगिक उपयोग, आमोद प्रमोद सम्बन्धी उपयोग र जलस्रोतको यस्तै प्रकारका अन्य उपयोग सम्बन्धी विषय,

- (ख) जलस्रोत संरक्षण, वाढी नियन्त्रण तथा पहिरो रोकथाम सम्बन्धी,
- (ग) वातावरण सम्बन्धी,
- (घ) जलस्रोतसंग सम्बन्धित सेवा उपयोग गरे वापत गाउँपालिकालाई बुझाउन पर्ने शुल्क दस्तुर आदिसंग सम्बन्धित कुराहरू,
- (ङ) जलस्रोतको प्रदुषण रोक्ने सम्बन्धी,
- (च) जलस्रोतका विभिन्न उपयोगका तरिकाहरू,
- (छ) जलस्रोतका विभिन्न उपयोगबाट उत्पन्न सेवाका स्तर निर्धारण सम्बन्धी कुराहरू,
- (ज) जलस्रोतको उपयोगबाट हुन सक्ने दुर्घटना र त्यसको जाँचवुझ तथा क्षतिपूर्ति सम्बन्धी विषयहरू,
- (झ) उपभोक्ता संस्था र उपभोक्ता सम्बन्धी अन्य व्यवस्थाको साथै उपभोक्तालाई संरक्षण र सुविधा दिने विषयहरू,
- (ञ) जलस्रोतको विकास तथा उपयोग सम्बन्धी अन्य आवश्यक कुराहरू ।

३७. **संक्रमणकालिन व्यवस्था:** यस ऐनमा तोकिए बमोजिम हुने भनी व्यवस्था गरेको काम, नियमावली, कार्यविधि नआएसम्म गाउँपालिकाले निर्णय गरे बमोजिम हुनेछ ।

३८. **वाधा अडकाउ फुकाउने:** यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न कुनै बाधा अडकाउ परेमा कार्यपालिकाले त्यस्तो वाधा अडकाउ हटाउन आदेश जारी गर्न सक्नेछ । उक्त आदेश त्यस पछि हुने गाउँसभाले अनुमोदन गरेको हदसम्म कायम हुनेछ ।

३९. **लेखा र लेखापरीक्षण:** (१) उपभोक्ता संस्थाको लेखा आर्थिक कार्यविधि ऐनको प्रावधान बमोजिम दोहोरो स्वेस्ता प्रणाली अनुसार राखी प्रत्येक आर्थिक वर्षको लागी वित्तीय आर्थिक प्रतिवेदन तयार गरी सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ ।

(२) संस्थाको लेखा परीक्षण दर्तावाला लेखापरीक्षक मध्येबाट गाउँपालिकाले तोकेको लेखा परीक्षकबाट गराउनु पर्नेछ ।

(३) लेखापरीक्षकको पारिश्रमिक र अन्य सेवा सुविधा गाउँपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ । यस सम्बन्धी सम्पूर्ण दायित्व लेखा परीक्षण गर्ने जलस्रोत उपभोक्ता संस्थाबाट व्यहोर्नु पर्नेछ ।

(४) लेखापरीक्षकले तोकिएको ढाँचामा लेखा परीक्षण गरी सोको प्रतिवेदन गाउँपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

४०. **बचाउ र लागु:** (१) यस ऐन र अन्तर्गत बनेका नियम तथा कार्यविधिमा लेखिए जति सोही बमोजिम र अन्यमा प्रचलित कानून बमोजिम गाउँ कार्यपालिकाको निर्णय अनुसार हुनेछ ।

(२) यस ऐनमा लेखिएको कुराले कुनै पनि कसुरमा प्रचलित ऐन अनुसार कारवाही चलाउन

बाधा पर्ने छैन ।

- (३) यस ऐन भन्दा अगाडी खानेपानी वा जलस्रोतसंग सम्बन्धित भएका काम कारवाहीहरु यसै ऐन बमोजिम भएको मानिनेछ ।
- (४) दफा ११ बमोजिम गठित उपभोक्ता संस्थाको विधान यस ऐनसंग बाझिएको हदसम्म अमान्य हुनेछ । यो ऐन लागु भएको पैंतिस दिन भित्र यस ऐन बमोजिम बाझिएका प्रावधानहरुको संशोधन साधारण सभाबाट गरेर स्वीकृतिका लागि गाउँपालिका समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

आज्ञाले

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

ऋषिड गाउँपालिका, तनहुँ